म

पार्श्वेनान्विछत्ति॥अथ:श्रूलहंताजिनाभ्यांठकठ
औ॥लावतिभंगनहणामितिलूहदा॥सतपांगनामठी॥
भंसलँस्यबंधनंकरभे॥उलंउमनी:॥४॥का
लवकोजनाद्गोगे॥लद्स्मिजांनप्रायेसंसापं॥
कुलमाबारदज॥श्रीत्रिपंछंदोधीते॥आदमनेन
भुतमितिठनौ॥पूर्णादिनि:॥सपूर्णार्थ॥इछातीय
भे॥छदसिदारपाअदारवारिकौलछेनखतरि॥

अनुपपमेश्रा॥सा छ्रादूछ्रिसंज्ञीयां॥श्रेघ्रिम[illegible]र
श्रेत्रे चिविनिः स्य॥ इं द्वि[illegible]मिंदू लिंगमिंदू हू छमिं दूस
रमिंदू जुरमिं दूदरमितिना॥ तेदू स्यास्तम्भि नी
तिमतुपू॥ रसादि [illegible]॥ ग्रामिस्था दातोलेज[illegible]
तरस्यां॥ सिध्मादि[illegible]॥ व सांसा[illegible]गमवते॥
केनादि ले[illegible]॥ गोमादि वामादि विच्छादि[illegible]श
नेलचः॥ ५॥ प्रज्ञा श्रद्धार्चावृत्ति[illegible]णः स[illegible]

२

तदस्मिन्नधिकमिति दशांताड्डः॥ शदंतविंश
तेश्च॥ संख्याया गुणस्य निमाने मयट्॥ तस्य पू
रणे डट्॥ नांतादसंख्यादेर्मट्॥ थट् च छंदसि॥ षट्
कतिकतिपयचतुरां थुक्॥ बहुपूगगणसंघस्य
तिथुक्॥ वतोरिथुक्॥ द्वेस्तीयः॥ त्रेः संप्रसार
णं च॥ विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्यां॥ नित्यं श
तादिमासार्धमाससंवत्सराच्च॥ षष्ट्यादेश्चा

३०ग
/८

संख्यादेः॥ मतौ छः सूक्तसाम्नोः॥ अध्यायानुवाक
योर्लुक्॥२॥ विमुक्तादिभ्योऽण्॥ गोषदादिभ्यो वु
न्॥ तत्र कुशलः पथः॥ आकर्षादिभ्यः कन्॥ धनहि
रण्यात्कामे॥ स्वाङ्गेभ्यः प्रसिते॥ उदराट्ठगाद्यूने॥
सस्येन परिजातः॥ अंशं हारी॥ तन्त्रादचिरापहृ
ते॥ ब्राह्मणकोष्णिके संज्ञायां॥ शीतोष्णाभ्यां का
रिणि॥ अधिकं॥ अनुकाभिकाभीकः कमिता

थनोवसौ। अथमित्राच्छेच॥ गोष्ठास्वन्वेनुतपुर्गे॥
अधस्येकाहरामः॥ शालीनकौणीनेअध्रप्राकार्य
वे:॥१॥ वानेतजीवनि॥ सावपदीतंसरवं॥ हैपंग
वीनंसंतापं॥ तस्वपाकमूर्तेपीलादिकवीहेयः कु
पजाहचो॥ पक्षाति॥ तैननितश्वंचुपपापो॥ वि
तस्थांनानाओनसह॥ वे:शालच्छेकटचौ॥ संप्रौद्व
कटवासमासुहारायांनसेनासिकआ: संतापं

७

उ०पा०

स

टीटग्नाटस्यष्टयः॥नेर्ङिड्जु॥बिरीसचौ॥इनयिरञे पं

नयिच॥उणघिभ्यांसकन्नासन्नारद्वयोः॥क

मेणिघंटोठच॥तट्स्यसंज्ञातेनारकादिभ्यइतच्॥

प्रमाणेदूवसज्देघ्नञ्मात्रचः॥पुरुषाद्दस्तिभ्यांमण्च॥

पतेदे तोभ्यःपरिमाणेवतुप्॥किमिदंभ्यांवोघः

॥२॥किमःसंख्यापरिमाणेडतिच॥संख्यायाअवय

वेतयप्॥द्वित्रिभ्यांतयस्यायज्वा॥उभादुदात्तोनित्यं॥

शु०
८९१

प्राकारष्ट्रात्रिनयोनच नोहात्रादिभ्यो जः॥ डापनोनगु

मादिभ्योग्र॥ इगंनाश्ररष्पुष्पुनीत्रः॥ योपधादुरुनोग

नाष्टुग्रः॥ हूंहूंसनोज्ञादिभ्यस्व॥ गोत्रेचरणाच्छ्लो घासी

कारतदवेमेषु॥ डोत्राभ्यच्छः॥ क्षसपस्वः॥ ७॥ प्राकृ

कोनाच्छतासनेहमिससनोभ्यासातसैप्रमनादि

तनज्भूनीसोउश॥ पंअमाव्यावस्वप्रथमःनादः॥

धा.मांननयोहैत्रैरनच्छाग्नीहिशार्णओईकं

नन्दनककर्णिकायत्॥ विभातिरुमामोमार्ग
मापुमये॥ सर्वं चमेपाः कृतः स्वस्मौ॥ यथासंमुखस्य
दर्शनः स्वः॥ तत्सर्वादैः पश्यंगत्वाप्लवपात्रे प्रवाति॥
आप्तपदं प्राप्नोति॥ अनुपदस्वोत्साजनयेबदूरभक्ष
यन्ति नेयेषु॥ वरोनरपरं परगुनयोत्मनुभवन्ति॥ अव
रपारास्यै तानुतामंगामि॥ ससांसमोविजावते॥ अ
यश्रीनावबुद्धो॥ आगमिनः॥ अनुमन्तंगामो॥ अ

चर्यं ॥ तस्य च दक्षिणा यज्ञाख्येभ्यः ॥ तत्र च दीयते कार्यं भ
ववत् ॥ व्युष्टादिभ्योऽण् ॥ तेन यथाकथाचहस्ताभ्यां णय
तौ ॥ संपादिनि ॥ कर्मवेषाद्यत् ॥ तस्मै प्रभवति
संतापादिभ्यः ॥ योगाद्यच्च ॥ कर्मण उकञ् ॥ समय
स्तदस्य प्राप्तं ॥ ऋतोरण् ॥ छन्दसि घस् ॥ कालाद्य
त् ॥ प्रकृष्टे ठञ् ॥ प्रयोजनं ॥ विशाखाषाढादण्मन्थदं
डयोः ॥ अनुप्रवचनादिभ्यश्छः ॥ समापनात्सपूर्वपदात् ॥

5

तेनागारिकट्टचौरे ।। आकालिकद्धाघंतंनयने ।। तेनरु
स्यंफिंचा चेटूलि: ।। तत्र तस्येन ।। तदर्हं ।। उपसमोछंदसि
धातर्मे ।। तस्य भावस्तत्कौ ।। आचलातृ ।। द्व ।। तेनपूर्व
तहरस्यादन्नहुरसंमतंलनवनटवुधकतारसलूसंभ्र: ।।
ह्यादिभ्यइमनिष्वा ।। नके इठादिभ्य: ष्यञ ।। गुणव
चनब्राह्मणादिभ्य: कर्मणि च ।। स्तेनाद्यन्नलोपश्च ।।
सख्युर्य: ।। कपिज्ञात्योर्ढक् ।। पत्यंतपुरोहितादिभ्यो यक्

स्यांशावस्लाभ्रलभः॥नरस्वपरिमाणं॥संख्यायाः संज्ञासं
घसूत्राध्ययनेषु॥पंक्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पंचाश
त्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतं॥पंचद्दशतौ वर्गे वा॥३॥सद
नोऽच्छंदसि॥त्रिंशच्चत्वारिंशतोर्ब्राह्मणे संज्ञायां डण्॥त
दर्हति॥छेदादिभ्यो नित्यं॥शीर्षच्छेदाद्यच्च॥दंडादिभ्यो य
छेदास्य च॥पात्राद्घंश्च॥कडंगरदक्षिणाच्छ च॥स्थालीबि
लात्॥यज्ञर्त्विग्भ्यां घखञौ॥पारायणतुरायणचांद्रायणं

6

नर्तं प्रति॥संशयमापन्नः॥योजनं गच्छति॥पथकृत्॥पंथोनि
सेः॥उत्तरपक्षे नाहृतं च॥कालात्॥सेनांतिर्ध्वंसः॥नमधीरोदर
तो भूतो भागो॥४॥मासादूपसिद्ध स्वजो॥हिगो वे १॥पण्मा
साण्ण्य अ॥अनवसिद्धं च॥समासाकारः स्तः॥हिगो नो॥रान्तः
संवत्सरात्॥नवाहृतं च॥चितनति नित्यं॥पष्ठिकः
पष्ठिरात्रेणपच्यंते॥नसारं॥ताच्यं श्यं रसि॥संपरि
नो स्तव॥तेनपरि नमननमननवर्तनकरं॥दं स्वत्वं

२

प्राकृतास्तु॥ उगनाद्याः [illegible] अनन्तः॥ कंबलाश्वसंज्ञा [illegible]॥ तिमाषाह
तिरश्च्यादिभ्यः॥ नमो [illegible] हिते॥ [illegible] पद्याद्युतः॥ खल पय माश्रि
ल एषबुलग्ग्रो॥ प्रजादिभ्यो थ्यनः॥ आत्मान्विश्वजनभोगोत्तरपदात्खः॥
सर्वपुरुषाभ्यां णढञौ॥ माणव चरकाभ्यां खञ्॥ तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ॥
छदिरुपधिबलेर्ढञ्॥ ऋषभोपानहोर्ञ्यः॥ चर्मणोऽञ्॥ तदस्य तदस्मि
न्स्यादिति॥ परिखायाढञ्॥ प्राग्वतेष्ठञ्॥ आर्हादगोपुच्छसंख्यापरिमा
णाट्ठक्॥ असमासे निष्कादिभ्यः॥ ॥ शताच्च ठन्यतावशते॥ संख्याया अ
तिशदन्तायाः कन्॥ वतोरिड्वा॥ विंशतित्रिंशद्भ्यां ड्वुन्संज्ञायाम्॥ कंसा
ट्टिठन्॥ [illegible]

अद्पूर्वे द्विगोर्लुगसंज्ञायाम्· विभाषाकार्षापणसहस्राभ्यां· द्वि
पूर्वान्निष्कात्· बिस्ताच्च· विंशतिकात्वः· खार्याईकन्· पणपादमा
षशताद्यत्· शाणाद्वा· द्वित्रिपूर्वादणच· तेन क्रीतं· तस्य निमित्तं
संयोगोत्पातौ· गोद्व्यचोसंख्यापरिमाणाश्वादेर्यत्· पुत्राच्छच· २
सर्वभूमिपृथिवीभ्यामणञौ· तस्येश्वरः· तत्रविदित इतिच· लोकसर्व
लोकाट्ठञ्· तस्यवापः· पात्रात्ष्ठन्· तदस्मिन्वृध्यायलाभशुल्को
पदादीयते॥ पूरणार्द्धाट्ठन्॥ भागाद्यच्च॥ तद्धरतिवहत्यावहति·
भाराद्वंशादिभ्यः॥ वस्नद्रव्याभ्यां ठन्कनौ॥ संभवत्यवहरतिपचति॥ आ
ढकाचितपात्रात्खोन्यतरस्यां॥ द्विगोष्ठंश्च॥ कुलिजाल्लुक्खौच॥ सो

र्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्यानाम्यसमसमितसंमि
तेषु धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते छंदसोनिर्मिते ऽरसोऽष्णु हृदयस्यप्रियः
बंधनेत्वर्षी मतजनहलात्करणजल्पकर्षेषु मत्रसाधुः प्रतिजनादिभ्यःख
ञ् भक्ताणः ५ परिषदोण्यः कथादिभ्यष्ठक् गुडादिभ्यष्ठञ् पथ्यति
थिवसतिस्वपतेर्ढञ् सभायायः ढश्छंदसि समानतीर्थेवासी समानोदरे
शयितओचोदात्तः सोदराद्यः भवेछंदसि पाथोनदीभ्यांड्यण् वेशंतहिम
वद्भ्यामण् स्रोतसोविभाषाड्यड्ड्यौ सगर्भसयूथसनुताद्यत् तुग्राद्घन् ॥

स्व॰पा॰
४२

ध्यायत् घञ्छ्रीच समुद्राभ्राहुः बर्हिषिदस्तं दूतस्यभागकर्मणी ६ रक्षोया
त्नांहननी रेवतीजगतीहविष्याभ्यः प्रशस्ये असुरस्यस्वं मःमायायामण्
तद्वानासामुपधानोमंत्रइतीष्टकासुलुक्मतोः अश्विमानण् वयस्यासुमूर्ध्नो
मतुप् मत्वर्थेमासतन्वोः मधोर्ञ्च ओजसोहनियत्खौ वेशोयशआदेर्भ
गाद्यल् खच पूर्वैः कृतमिनयौच अद्भिःसंस्कृतं सहस्रेणसंमितौघः
तौच सोममर्हतियः मयेच मधोः वसोःसमूहेच ७ नक्षत्राद्घः सर्वदेवा
त्तातिल् शिवशमरिष्टस्यकरे भावेच ८ प्राग्वहतेरपमित्यधर्मशीलेहरा

राम
४२

परिपंथंचतिष्ठति माथोत्तरपदपदव्यनुपदंधावति आक्रंदाट्ठञ्च प
दोत्तरपदंगृह्णाति प्रतिकंठार्थललामंच २ धर्म्मंचरति प्रतिपथमेति
ठंश्च समवायान्समवैति परिषदोण्यः सेनायावा संज्ञायांललाटकुक्कु
ट्योःपश्यति तस्यधर्म्यं अण्महिष्यादिभ्यः ऋतोञ् अवक्रयः तदस्य
पण्यं लवणाट्ठञ् किशरादिभ्यष्ठन् शलालुनोऽन्यतरस्यां शिल्पं म
ड्डुकझर्झरादणन्यतरस्यां प्रहरणं परश्वधाट्ठञ्च शक्तियष्ट्योरीक
क् अस्तिनास्तिदिष्टंमतिः २ शीलं छत्रादिभ्योणः कर्माध्ययने

दत्तं बहुत्वर्बपदाठ्ठच् हितंभक्षाः तदस्मैदीयतेनियुक्तं श्राणामांसौ
दनाट्टिठन् भक्तादणन्यतरस्यां तत्रनियुक्तः अगारान्ताठ्ठन् अध्यायि
न्यदेशकालात् कठिनांतप्रस्तारसंस्थानेषुव्यवहरति निकटेवसति
आवसथात्ष्ठल् प्राग्घिताद्यत् तद्वहतिरथयुगप्रासंगं धुरोयड्ढकौ खः
सर्वधुरात् एकधुराल्लुक् शकटादण् ४ हलसीराठ्ठक् संज्ञायांजन्याः
विध्यत्यधनुषा धनगणंलब्धा अन्नाण्णः वशंगतः पदमस्मिन्दृश्यं
मूलमस्यावर्हि संज्ञायांधेनुष्या गृहपतिनासंयुक्तेञ्यः नौवयोध

प्राणिरजतादिभ्योऽञ् ञितश्च तस्य लयात् क्रीतवत्परिमाणात् उष्ट्रा
द्वुञ् उमोर्णयोर्वा एण्याढञ् गोपयसोर्यत् ८ द्रोश्च मानेवयः फले
लुक् प्लक्षादिभ्योऽण् जंब्वावा लुप् हरीतक्यादिभ्यश्च कंसीयपरश
व्ययोर्यञञौलुक् ९ युष्मडूमंतात्तंभृतेग्रामाङ्कुतुतेनरथात्सलात्रा
द्रोश्चाष्टे ६ पा नी सू पा च र्था य त पः दः म्र
श्रीः प्राग्वहतेष्ठक् तेनदीव्यति खनति जयति जितं
संख्यां [illegible] नाति [illegible] ति

सू॰पा॰
४०

आकर्षात्ष्ठल् पर्पादिभ्यष्ठन् श्वगणाट्ठञ्च वेतनादिभ्यो जीवति वस्न
पविक्रयाट्ठन् आयुधाच्छ च हरत्युत्संगादिभ्यः भस्त्रादिभ्यष्ठन् वि
भाषाविवधवीवधात् अप्कुटिलिकायाः निर्वृत्तेऽक्षद्यूतादिभ्यः क्रे
न्नित्यं १ अपमित्ययाचिताभ्यां कक्नौ संसृष्टे चूर्णादिनिः लवणा
लुक् मुद्गादण् व्यंजनैरुपसिक्ते ओजस्सहोंभसावर्त्तते तत्प्रत्यनु
पूर्वमीपलोमकूलं परिमुखंच मयच्छतिगर्ह्यं कुसीददशैकादशा
त्ष्ठन्ष्ठचौ उंछति रक्षति शब्ददर्दुरंकरोति पक्षिमत्स्यमृगान्हंति

राम
४०

क्वने ५ तेनप्रोक्तं तित्तिरिवरतंतुखंडिकोखाच्छण् काश्यपकौशिकाभ्या
मृषिभ्यां णिनिः कलापिवैशंपायनांतेवासिभ्यश्च पुराणप्रोक्तेषुब्राह्मणक
ल्पेषु शौनकादिभ्यश्छंदसि कठचरकाल्लुक् कलापिनोण् छगलिनो ढिनुक्
पाराशर्यशिलालिभ्यांभिक्षुनटसूत्रयोः कर्मंदकृशाश्वादिनिः तेनैकदिक् त
सिश्च उरसोयच्च उपज्ञाते कृतेग्रंथे संज्ञायां कुलालादिभ्योवुञ् क्षुद्राभ्र
मरवटरवातपादञ् तस्येदं ६ रथाद्यत् पत्रपूर्वादञ् पत्राध्वर्युपरिषदश्च
हलसीराट्ठक् द्वंद्वाद्वुन्वैरमैथुनिकयोः गोत्रचरणाद्वुञ् संघांकलक्षणेष्वञ्

ह्र.पा.
२९

ञिञामण् शाकलाद्वा छंदोगौक्थिकयाज्ञिकबह्वृचनटाञ्ञ्यः नदंडमाणवां
तेवासिषु रैवतिकादिभ्यश्छः कौपिं जलहास्तिपदादण् आथर्वणिकस्येक
लोपश्च तस्यविकारः अवयवेचप्राण्योषधिवृक्षेभ्यः बिल्वादिभ्योण् कोप
धाच्च त्रपुजतुनोःषुक् ओरञ् अनुदात्तादेश्च ७ पलाशादिभ्योवा श
म्याष्टलञ् मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः नित्यंवृद्धशरादिभ्यः गो
श्चपुरीषे पिष्टाच्च संज्ञायांकन् व्रीहेःपुरोडाशे असंज्ञायांतिलयवाभ्यां
द्व्यचश्छंदसि नोत्वद्वर्ध्रबिल्वात् तालादिभ्योण् जातरूपेभ्यःपरिमाणे

राम
२२

श्रीगग पा

त् शरीरावयवाच्च दृतिकुक्षिकलशिवस्त्यस्त्यहेर्ढञ् ग्रीवाभ्योऽणच गंभी
रात्ञ्यः अव्ययीभावाच्च अंतःपूर्वपदाट्ठञ् ग्रामात्पर्यनुपूर्वात् जिह्वा
मूलांगुलेश्छः वर्गांताच्च अशब्दे यत्खावन्यतरस्यां कर्णललाटात्कनलंक
रे तस्य व्याख्यान इति च व्याख्यातव्यनाम्नः बह्वचोंतोदात्ताट्ठञ् क्रतुयज्ञे
भ्यश्च अध्यायेष्वेवर्षेः पौरोडाशपुरोडाशात्ष्ठन् छंदसो यदणौ [illegible]
लक्षणर्क्प्रथमाध्वरपुरश्चरणनामाख्याताट्ठक् आगतः ठगयनादिभ्यः ततआ
गतः ठगायस्थानेभ्यः शुंडिकादिभ्योऽण् विद्यायोनिसंबंधेभ्यो वुञ् ऋ

सू॰पा॰
२९

तष्ठञ् पितुर्यच्च गोत्रादंकवत् ४ हेतुमनुष्येभ्योऽन्यतरस्यां रूप्यः मयट् च प्रभ
वति विदूराञ्ञ्यः तद्गच्छति पथिदूतयोः अभिनिष्क्रामति द्वारं अधिकृ
त्य कृते ग्रंथे शिशुक्रंदयमसभद्वंद्वेंद्रजननादिभ्यश्छः सोऽस्य निवासः
अभिजनश्च आयुधजीविभ्यश्छः पर्वते शंडिकादिभ्यो ञ्यः सिंधुतक्ष
शिलादिभ्योऽणञौ तूदीशलातुरवर्मतीकूचवाराड्ढक्छण्ढञ्यकः भक्तिः
अचित्ताददेशकालाट्ठक् महाराजाट्ठञ् वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् गोत्रक्षत्रिया
ख्येभ्यो बहुलं वुञ् जनपदिनां जनपदवत्सर्वं जनपदेन समानशब्दानां बहु

राम
२९

13

वकममकावेकवचने अर्द्धाद्यत् परावराधमोत्तमपूर्वाच्च दिक्पूर्वपदाट्ठञ्च
ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठञौ मध्यान्मः असांप्रतिके द्वीपादनुसमुद्रंयञ्
कालाट्ठञ् श्राद्धेशरदः विभाषारोगातपयोः निशाप्रदोषाभ्यांच श्वसस्तु
ट् संधिवेलाद्यृतुनक्षत्रेभ्योऽण् प्रावृषएण्यः वर्षाभ्यष्ठक् छंदसिठञ् वसं
ताच्च १ हेमंताच्च सर्वत्राण्चतलोपश्च सायंचिरंप्राह्णेप्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युट्युलौ
तुट्च विभाषापूर्वाह्णापराह्णाभ्यां तत्रजातः प्रावृषष्ठप् संज्ञायांशरदोवुञ्
पूर्वाह्णापराह्णार्द्रमूलप्रदोषावस्कराद्वुन् पथःपंथच अमावास्याया वा

स्त.पा.
३७

अच सिंधुवक्राभ्यां कन् अणञौ च श्रविष्ठाफल्गुन्यनुराधास्वातितिष्य
पुनर्वसुहस्तविशाखाषाढाबहुलाल्लुक् स्थानांतगोशालखरशालाच्च वत्स
शालाभिजिदश्वयुक्शतभिषजो वा नक्षत्रेभ्यो बहुलं कृतलब्धक्रीतकु
शलाः प्रायभवः उपजानूपकर्णोपनीवेष्ठक् २ संभूते कोशाड्ढञ् का
लात्साधुपुष्प्यत्पच्यमानेषु उप्ते च आश्वयुज्या वुञ् ग्रीष्मवसंतादन्यत
रस्यां देयमृणे कलाप्यश्वत्थयवबुसाद्वुन् ग्रीष्मावरसमाद्वुञ् संवत्सरा
ग्रहायणीभ्यां ठञ्च व्याहरतिमृगः तदस्य सोढं तत्र भवः दिगादिभ्यो य

राम
३७

प्योत्तरपदादञ्ञौ। दिक्पूर्वपदादसंज्ञायाञः मद्रेभ्योञ् उदीच्यग्रामा
च्च बह्वचोऽन्तोदात्तात् प्रस्थोत्तरपदपलद्यादिकोपधादण् कण्वादिभ्यो गो
त्रे इञश्च नद्व्यचः प्राच्यभरतेषु वृद्धाच्छः भवतष्ठक्छसौ काश्या
दिभ्यष्ठञ्ञिठौ वाहीकग्रामेभ्यश्च विभाषोशीनरेषु ओर्देशेठञ् वृद्धा
त्प्राचां धन्वयोपधाद्वुञ् प्रस्थपुरवहान्ताच्च रोपधेतोःप्राचां जनप
दतदवध्योश्च अवृद्धादपिबहुवचनविषयात् कच्छाग्निवक्त्रगर्त्तो
त्तरपदात् धूमादिभ्यश्च नगरात्कुत्सनप्रावीण्ययोः अरण्यान्मनुष्ये

विभाषाकुरुयुगंधराभ्यां मद्रवृज्योः कन् कोपधादण् कच्छादि
भ्यश्च मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ् अपदातौसाल्वात् गोयवाग्वोश्च गर्तोत्तरपदा
च्छः गहादिभ्यश्च प्राचांकटादेः राज्ञःकच वृद्धादकेकांतखोपधात् कंथा
पलदनगरग्रामह्रदोत्तरपदात् पर्वताच्च विभाषामनुष्ये कृकणपर्णाद्भारद्वा
जे ८ नेनसास्मिन्ठञ् कुमादिभ्यो जनपदे सुसागपाग्धन्वरुञ्संच

इ पा नी रू पा च र्थो य द्वि यः दः म्रू

श्रीः युष्मदस्मदोरन्यतरस्यांखञ्च तस्मिन्नणिचयुष्माकास्माकौ त

सास्यां क्रियेतिञः तदधीते तद्वेद क्रतूक्थादिसूत्रांताट्ठक् २ क्रमादिभ्यो
वुन् अनुब्राह्मणादिनिः वसंतादिभ्यष्ठक् प्रोक्ताल्लुक् सूत्राच्चकोपधात्
छंदोब्राह्मणानि च तद्विषयाणि तदस्मिन्नस्तीति देशे तन्नाम्नि तेन निर्वृ
त्तं तस्य निवासः अदूरभवश्च ओरञ् मतोश्च बह्वजंगात् बह्वचः कूपे
षु उदक् च विपाशः संकलादिभ्यश्च स्त्रीषु सौवीरसाल्वप्राक्षु सुवास्त्वादि
भ्योऽण् रोणी कोपधाच्च वुञ्छण्कठजिलसेनिरढञ्ण्ययफक्फिञि
ञ्यकक्ठकोऽरीहणकृशाश्वर्श्यकुमुदकाशतृणप्रेक्षाश्मसखिसंकाशबल

स्तु· पा·
३५

पक्षकर्णसुतंगमप्रगदिन्वराहकुमुदादिभ्यः ८४ जनपदे लुप् वरणादि
भ्यश्च शर्कराया वा ठक्छौ च नद्यां मतुप् मध्वादिभ्यश्च कुमुदनडवेत
सेभ्यो ड्मतुप् नडशादाड्ड्वलच् शिखाया वलच् उत्करादिभ्यश्छः नडादी
नां कुक् च शेषे राष्ट्रावारपाराद्घखौ ग्रामाद्यखञौ कत्र्यादिभ्यो ढकञ् कु
लकुक्षिग्रीवाभ्यः श्वास्यलंकारेषु नद्यादिभ्यो ढक् दक्षिणापश्चात्पुरस
स्त्यक् कापिश्याः ष्फक् रंकोरमनुष्येण्च ५ द्युप्रागपागुदक्प्रतीचो यत्
कन्थायाष्ठक् वर्णौ वुक् अव्ययात्त्यप् ऐषमोह्यःश्वसोऽन्यतरस्यां तीररू

/ रूप·

वृतोरथः पांडुकंबलादिनिः द्वैपवैयाघ्रादञ् कौमारापूर्ववचने तत्रोद्धृतम्
मत्रेभ्यः स्थंडिलाच्छयितरिव्रते संस्कृतंभक्षाः शूलोखाद्यत् दध्नष्ठक्
उदश्वितोन्यतरस्यां क्षीराड्ढञ् १ सास्मिन्पौर्णमासीतिसंज्ञायां आग्रहा
यण्यश्वत्थाट्ठक् विभाषाफाल्गुनीश्रवणाकार्त्तिकीचैत्रीभ्यः सास्यदेवता
कस्येत् शुक्राद्घन् अपोनप्त्रपांनप्तृभ्यांघः छच महेंद्राद्घाणौच सोमा
ट्ट्यण् वाय्वृतुपित्रुषसोयत् द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्प
तिगृहमेधाच्छच अग्नेर्ढक् कालेभ्योभववत् महाराजप्रोष्ठपदाट्ठञ् पित

ह.पा.
३४

व्यमातुलमातामहपितामहाः तस्यसमूहः भिक्षादिभ्योण् गोत्रोक्षोष्ट्रोर
भ्रराजराजन्यराजपुत्रवत्समनुष्याजाद्वुञ् केदाराद्यञ्च ठञ्कवचिनश्च ब्रा
ह्मणमाणववाडवाद्यत् ग्रामजनबंधुसहायेभ्यस्तल् अनुदात्तादेरञ् खंडिका
दिभ्यश्च चरणेभ्योधर्मवत् अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् केशाश्वाभ्यांयञ्छावन्य
तरस्यां पाशादिभ्योयः खलगोरथात् इनित्रकट्यचश्च विषयोदेशे राजन्या
दिभ्योवुञ् भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्योविधल्भक्तलौ सोस्यादिरितिच्छंदसःप्र
गाथेषु संग्रामेप्रयोजनयोद्धृभ्यः तदस्यांप्रहरणमितिक्रीडायांणः घञः

न्सपत्ने रेवत्यादिभ्यष्ठक् गोत्रस्त्रियाःकुत्सने णच वृद्धाट्ठक्सौवीरेषुबहुलं फे
श्छच फांटाहृतिमिमताभ्यांणफिञौ कुर्वादिभ्योण्यः सेनांतलक्षणकारिभ्य
श्च उदीचामिञ् तिकादिभ्यःफिञ् कौशल्यकार्मार्याभ्यांच अणोद्व्यचः उदी
चांवृद्धादगोत्रात् वाकिनादीनांकुक्च पुत्रांतादन्यतरस्यां प्राचामवृद्धात्फिन्बहु
लं ८ मनोर्जातावञ्यतोषुक्च अपत्यंपौत्रप्रभृतिगोत्रं जीवतितुवंश्येयुवा
भ्रातरिचज्यायसि वान्यस्मिन्सपिण्डेस्थविरतरेजीवति वृद्धस्यचपूजायां
यूनश्चकुत्सायां जनपदशब्दात्क्षत्रियादञ् साल्वेयगांधारिभ्यांच द्व्यञ्म

सू॰पा॰
३३

गधकलिंगसूरमसादण् वृद्धेत्कोसलाजादोञ्ञ्ङ् कुरुनादिभ्योण्यः साल्वाव
यवप्रत्ययरथकलकूटाश्मकादिञ् तेनप्राजाः कंबोजाल्लुक् स्त्रियामवंति
तिकुरुभ्यश्च अतश्च नप्राच्यभर्गादियौधेयादिभ्यः १ ड्याप्‌ष्ठ्गोष्वि
ह्रोरादिवाहोदैवयज्ञिर्यचोमहाकुलान्मोञ्जीनावष्टादृश ६ पा नी
सू पा च र्था य प्र मः द म् श्रीराम श्री॥ तेनरक्तंराग
त् लाक्षारोचनाशाकलकर्दमाठ्ठक् नक्षत्रेणयुक्तःकालः लुबविशेषे संज्ञा
यांश्रवणाश्वत्थाभ्यां द्वंद्वाच्छः दृष्टंसाम कलेर्ढक् वामदेवाड्ड्यड्ड्यौ पी

सा॰
३३

गनपत्ये. यूनिलुक् फक्फिञोरन्यतरस्यां तस्यापत्यं एको गोत्रे गोत्राद्यू
न्यस्त्रियां अत इञ् बाह्वादिभ्यश्च सुधातुरकङ् च गोत्रे कुंजादिभ्यश्च्फञ् न
डादिभ्यः फक् हरितादिभ्योञः ५ यञिञोश्च शरद्वच्छुनकदर्भाद्भृगुवत्सा
ग्रायणेषु द्रोणपर्वतजीवंतादन्यतरस्यां अनृष्यानंतर्ये बिदादिभ्योञ्
गर्गादिभ्यो यञ् मधुबभ्र्वोर्ब्राह्मणकौशिकयोः कपिबोधादांगिरसे वतं
डाच्च लुक्स्त्रियां अश्वादिभ्यः फञ् भर्गात्त्रैगर्ते शिवादिभ्योण् अवृद्धा
भ्यो नदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः ऋष्यंधकवृष्णिकुरुभ्यश्च मातुरुत्सं

ह्र॰ पा॰
३२

ख्यासम्भद्रपूर्वायाः कन्यायाः कनीनच विकर्णशुङ्गच्छगलाद्वत्सभरद्वा
जात्रिषु पीलाया वा ढञ्कमण्डूकात् स्त्रीभ्यो ढक् द्व्यचः इतश्चानिञः
शुभ्रादिभ्यश्च विकर्णकुषीतकात्काश्यपे भ्रुवो वुक् कल्याण्यादीनामिन
ङ् कुलटाया वा चटकाया ऐरक् गोधाया ढ्रक् आरगुदीचां क्षुद्राभ्यो वा
पितृष्वसुश्छण् ढकि लोपः मातृष्वसुश्च चतुष्पाद्भ्यो ढञ् गृष्ट्यादि
भ्यश्च राजश्वशुराद्यत् क्षत्राद्घः कुलात्खः अपूर्वपदादन्यतरस्यां य
ड्ढकञौ ७ महाकुलादञ्खञौ दुष्कुलाड्ढक् स्वसुश्छः भ्रातुर्व्यच्च व्यं

राम
३२

वृर्णानाच्छादनायोविकारमैथुनेच्छाकेशवेशेषु श्रोणास्याचां वोतोगुणवचना
त् बह्वादिभ्यश्च नित्यं छंदसि भुवश्च पुंयोगादाख्यायां इंद्रवरुणभवशर्वरु
द्रमृडहिमारण्ययवयवनमातुलाचार्याणामानुक् क्रीतात्करणपूर्वात् क्ताद
ल्पाख्यायां बहुव्रीहेश्चांतोदात्तात् अस्वांगपूर्वपदाद्वा स्वांगाच्चोपसर्जनाद
संयोगोपधात् नासिकोदरोष्ठजंघादंतकर्णशृंगाच्च नक्रोडादिबह्वचः सह
नञ्विद्यमानपूर्वाच्च नखमुखात्संज्ञायां दीर्घजिह्वी च छंदसि दिक्पूर्वप
दान्ङीप् २ वाहः सख्यशिश्वीति भाषायां जातेरस्त्रीविषयादयोपधात्

ऌ·पा·
३१

पाककर्णपर्णपुष्पफलमूलवालोत्तरपदाच्च इतो मनुष्यजातेः ऊङुतः बाहुंतात्सं
ज्ञायां पंगोश्च ऊरूत्तरपदादौपम्ये संहितशफलक्षणवामादेश्च कद्रुकमंड
ल्वोश्छंदसि संज्ञायां शार्ङ्गरवाद्यञोङीन् यङश्चाप् आवट्याच्च तद्धिताः यू
नस्तिः अणिञोरनार्षयोर्गुरूपोत्तमयोः ष्यङ्गोत्रे गोत्रावयवात् क्रौड्यादि
भ्यश्च ४ दैवयज्ञिशौचिवृक्षिसात्यमुग्रिकाण्ठेविद्धिभ्योऽन्यतरस्यां स
मर्थानां प्रथमाद्वा प्राग्दीव्यतोऽण् अश्वपत्यादिभ्यश्च दित्यदित्यादित्यप
त्युत्तरपदाण्ण्यः उत्सादिभ्योऽञ् स्त्रीपुंसाभ्यां नञ्स्नञौ भवनात् द्विगोर्लु

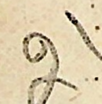
साम
३१

20

श्री ए य मः ॐ ङ्याप्प्रातिपदिकात् स्वौजसमौट्छष्टाभ्यांभिस्
ङेभ्यांभ्यस्ङसिभ्यांभ्यस्ङसोसाम्ङ्योस्सुप् स्त्रियां अजाद्यतष्टाप् ऋन्ने
भ्योङीप् उगितश्च वनोरच पादोन्यतरस्यां टाबृचि नषट्स्वस्रादिभ्यः म
नः अनोबहुव्रीहेः डाबुभाभ्यामन्यतरस्यां अनुपसर्जनात् टिड्ढाणञ्द्वय
सज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरप्ख्युनां यञश्च प्राचांष्फ तद्धितः
सर्वत्रलोहितादिकतंतेभ्यः कौरव्यमांडूकाभ्यांच वयसिप्रथमे १ द्विगोः
अपरिमाणबिस्ताचितकम्बल्येभ्योनतद्धितलुकि काण्डान्तात्क्षेत्रे पु

पा·
१०

रुषात्समासेऽन्यतरस्यां बहुव्रीहेरूधसो ङीष् संख्याव्ययादेर्ङीप् दामहाय
नांताच्च अनउपधालोपिनोन्यतरस्यां नित्यंसंज्ञाछन्दसोः केवलमामक
भागधेयपापापरसमानार्यकृतसुमंगलभेषजाच्च एत्रेश्या ङसो अंतर्वत्पति
वतोर्नुक् पत्युर्नोयज्ञसंयोगे विभाषासपूर्वस्य नित्यंसपत्न्यादिषु पूतक्र
तोरैच्च वृषाकप्यग्निकुसितकुसिदानामुदात्तः मनोरौवा वर्णादनुदात्तात्तो
पधात्तोनः अन्यतो ङीष् २ षिद्गौरादिभ्यश्च जानपदकुण्डगोणस्थलभा
जनागकालनीलकुशकामुककबराद्वृत्यमत्रावपनाकृत्रिमाश्राणास्थौल्य राम

चाकर्मकेभ्यः तयोरेवकृत्यक्तखलर्थाः आदिकर्मणिक्तः कर्त्तरिच ग
त्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासवसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च दाणगोघ्नोसं
प्रदाने भीमादयोपादाने ताभ्यामन्यत्रोणादयः क्तोधिकरणेचध्रौव्यग
तिप्रत्यवसानार्थेभ्यः लस्य तिप्तसझिसिप्थस्थमिब्वस्मस्तातांझथासा
थांध्वमिड्वहिमहिङ् टित आत्मनेपदानांटेरे थासस्से ४ लिटस्तझयोरे
शिरेच् परस्मैपदानांणलतुसुस्थलथुसणल्वमाः विदोलटोवा ब्रुवःपंचा
नामादित आहोब्रुवः लोटोलङ्वत् एरुः सेर्ह्यपिच वाछंदसि मेर्निः

ह॰पा॰
२९७

आमेतः सवाभ्यांवामौ आडुत्तमस्यपिच्च एतऐ लेटोऽटौ आतऐ वैतो
न्यत्र इतश्चलोपः परस्मैपदेषु सउत्तमस्य नित्यंङितः इतश्च ५ तस्थस्थ
मिपांतांतंताम: लिङः सीयुट् यासुट्परस्मैपदेषूदात्तोङिच्च किदाशिषि
झस्यरन् इटोत् सुट्तिथोः झेर्जुस् सिजभ्यस्तविदिभ्यश्च आतः लङः
शाकटायनस्यैव द्विषश्च तिङ्शित्सार्वधातुकं आर्द्धधातुकंशेषः लिट्
लिङाशिषि छंदस्युभयथा ६ धातुसंबंधेसमानाधिकरणेस्वांगेलिटस्तस्थ
स्थमिपांसततदश इ॰पा॰नी॰स्त॰पा॰त॰त्या य तु पा सं णौ॰ यम्भ राम

२९

२२

ण्याक्रोशेकृञःखमुञ् स्वादुमिणमुल् अन्यथैवंकथमित्थंसुसिद्धाप्रयोगश्चे
त् यथातथयोरसूयाप्रतिवचने कर्मणिदृशिविदोःसाकल्ये यावतिविंदजी
वोः चर्मोदरयोःपूरेः वर्षप्रमाणऊलोपश्चास्यान्यतरस्यां चेलेक्नोपेः निमू
लसमूलयोःकषः शुष्कचूर्णरूक्षेषुपिषः समूलाकृतजीवेषुहन्कृञ्ग्र
हः करणेहनः स्नेहनेपिषः हस्तेवर्त्तिग्रहोः स्वेपुषः २ अधिकरणेबंधः
संज्ञायां कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशिवहोः ऊर्ध्वेशुषिपूरोः उपमानेकर्मणि
च कषादिषुयथाविध्यनुप्रयोगः उपदंशस्तृतीयायां हिंसार्थानांचसमा

ः पा·
२८

नकर्मकाणां सप्तम्यांचोपपीडरुधकर्षः समासत्तौ प्रमाणेच अपादानेपरीप्सायां द्वितीयायांच स्वांगेध्रुवे परिक्लिश्यमानेच विशिपतिपदिस्कंदां व्याप्यमानासेव्यमानयोः अस्यतितृषोःक्रियांतरेकालेषु नाम्न्यादिशिग्रहोः अव्ययेयथाभिप्रेताख्यानेकृञः क्त्वाणमुलौ तिर्यच्यपवर्गे २ स्वांगेतस्प्रत्यये कृभ्वोः नाधार्थप्रत्ययेच्व्यर्थे तूष्णीमिभुवः अन्वच्यानुलोम्ये शकधृषज्ञाग्लाघटरभलभक्रमसहार्हास्त्यर्थेषुतुमुन् पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु कर्त्तरिकृत् भव्यगेयप्रवचनीयोपस्थानीयजन्याप्लाव्यापात्यावा लः कर्मणिचभावे

राम
२८

लासुतुमुन् लिङ् यदि अर्हेकृत्यतृचश्च आवश्यकाधमर्ण्ययोर्णिनिः कृ
त्याश्च ञाकिलिङ् आशिषिलिङ्लोटौ क्तिच्क्तौ चसंज्ञायां माङिलुङ्
स्मोत्तरेलङ्च ८ उणादयइञेनिवासव्यधजपारपघनइच्छाहलश्चवो
ताप्योर्विधिर्षोडशा ६ पा नी स्तू पा त्व या य त्व यः

दः स्तू ए ए ए ए ए ए ए ए ए ए ए ए ए ए

श्रीः धातुसंबंधेप्रत्ययाः क्रियासमभिहारेलोट्लोटोहिस्वौवाचतध्व
मोः समुच्चयेन्यतरस्यां यथाविध्यनुप्रयोगःपूर्वस्मिन समुच्चयेसामान्य

पा·
७

वचनस्य छंदसिलुङ्लङ्लिटः लिङर्थेलेट् उपसंवादाशंकयोश्च तुमर्थेसे
सेनसेअसेन्कसेकसेनध्यैअध्यैन्कध्यैकध्यैन्शध्यैशध्यैन्तवैतवेङ्तवेनः
प्रयैरोहिष्यैअव्यथिष्यै दृशेविख्येच शकिणमुल्कमुलौ ईश्वरेतोसुन्कसुनौ
कृत्यार्थेतवैकेन्केन्यत्वनः अवचक्षेच भावलक्षणेस्थेणकृञ्वदिचरिहु
तमिजनिभ्यस्तोसुन् सृपितृदोःकसुन् अलंखल्वोःप्रतिषेधयोःप्राचां
क्त्वा उदीचांमाङोव्यतीहारे परावरयोगेच १ समानकर्तृकयोःपूर्वका
ले आभीक्ष्ण्येणमुल्च नयद्यनाकांक्षे विभाषाग्रेप्रथमपूर्वेषु कृ

राम
२७

त्रजव्यजापणनिगमाश्च अवेतृस्त्रोर्घञ् ई हलश्च अध्यायन्यायोद्यावसंहा
राधारावायाश्च उदंकोनुदके जालमानायः खनोघच ईषद्दुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रा
र्थेषु खल् कर्तृकर्मणोश्चभूकृञोः आतोयुच् छंदसिगत्यर्थेभ्यः अन्येभ्यो
पिदृश्यते वर्त्तमानसामीप्येवर्त्तमानवद्वा आशंसायांभूतवच्च क्षिप्रवचनेलृ
ट् आशंसावचनेलिङ् नानद्यतनवत्क्रियाप्रबंधसामीप्ययोः भविष्यतिम
र्यादावचनेवरस्मिन् कालविभागेचानहोरात्राणां परस्मिन्विभाषा लिङ्निमि
त्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ भूतेच [illegible] वोताप्योः गर्हायां लडपिजात्वोः विभाषा

कथमिलिङ् च किंवृत्ते लिङ्लृटौ अनवक्लृप्त्यमर्षयोरकिंवृत्तेपि किंकिलास्त्य
र्थेषुलृट् जातुयदोर्लिङ् यच्चयत्रयोः गर्हायांच चित्रीकरणेच शेषेलृड्यदौ
उताप्योःसमर्थयोर्लिङ् कामप्रवेदनेकच्चिति संभावनेलमितिचेत्सिद्धाप्रयो
गे विभाषाधातौसंभावनवचनेयदि हेतुहेतुमतोर्लिङ् इच्छार्थेषुलिङ्
लोटौ समानकर्तृकेषुतुमुन् लिङ्च इच्छार्थेभ्योविभाषावर्तमाने ८
विधिनिमंत्रणामंत्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषुलिङ् लोट्च प्रैषातिसर्गप्राप्त
कालेषुकृत्याश्च लिङ्चोर्ध्वमौहूर्तिके स्मेलोट् अधीष्टेच कालसमयवे

राम
२६

च नौगदनदपठस्वनः क्वणोवीणायांच नित्यंपणःपरिमाणे मदोनुपसर्गे
प्रमदसंमदौहर्षे समुदोरजःपशुषु अक्षेषुग्लहः प्रजनेसर्तेः ह्वःसम्प्रसारणं
चन्यभ्युपविषु आङियुद्धे निपानमाहावः भावेनुपसर्गस्य हनश्चवधः मू
र्तौघनः अंतर्घनोदेशे अगारैकदेशेप्रघणःप्रघाणश्च उद्घनोत्याधानं
४ अपघनोंगं करणेयोविद्रुषु स्तंबेकच परौघः उपघ्नआश्रये संघोद्घौ
गणप्रशंसयोः निघोनिमितं ड्वितःक्त्रिः ट्वितोथुच् यजयाचयतविच्छप्र
च्छरक्षोनङ् स्वपोनन् उपसर्गेघोःकिः कर्मण्यधिकरणेच स्त्रियांक्तिन्

: पा·
१५

स्थागापापचोभावे मंत्रेवृषेषपचमनविदभूवीराउदात्तः ऊतियूतिजूतिसातिहेति
कीर्त्तयश्च व्रजयजोर्भावेक्यप् संज्ञायांसमजनिषतनिपतमनविदषुञ्शीङ्भृ
ञिणः कृञः शच ५ इच्छा अप्रत्ययात् गुरोश्चहलः षिद्भिदादिभ्योङ् चिंति
पूजिकथिकुंबिचर्चश्च आतश्चोपसर्गे ण्यासश्रंथोयुच् रोगाख्यायांण्वुल्बहुलं
संज्ञायां विभाषाख्यानपरिप्रश्नयोरिञ्च पर्यायार्हर्णोत्पत्तिषुण्वुच् आक्रोशे
नञ्यनिः कृत्यल्युटोबहुलं नपुंसकेभावेक्तः ल्युट्च कर्मणिचयेनसंस्पर्शात्क
र्तुः शरीरसुखं करणाधिकरणयोश्च पुंसिसंज्ञायांघःप्रायेण गोचरसंचरवह

एम

२५

श्रीः उणादयोबहुलं भूतेपिदृश्यंते भविष्यतिगम्यादयः यावत्पुरानिपातयोर्लट्
विभाषाकदाकर्ह्योः किंवृत्तेलिप्सायां लिप्स्यमानसिद्धौच लोडर्थलक्षणेच लि
ङ्चोर्ध्वमौहूर्त्तिके तुमुन्ण्वुलौक्रियायांक्रियार्थायां भाववचनाश्च अण्कर्मणि
च लृट्शेषेच लृटःसद्वा अनद्यतनेलुट् पदरुजविशस्पृशोघञ् सृस्थिरे भा
वे अकर्त्तरिचकारकेसंज्ञायां परिमाणाख्यायांसर्वेभ्यः १ इङश्च उपसर्गेरु
वः समियुद्रुदुवः श्रिणीभुवोनुपसर्गे वौक्षुश्रुवः अवोदोर्नियः प्रेद्रुस्तुस्रुवः
निरभ्योः पूल्वोः उन्न्योर्ग्रः कृधान्ये यज्ञेसमिस्तुवः प्रेस्त्रोयज्ञे प्रथनेवावशब्दे

पा·
४

छंदोनाम्नि च उदिग्रहः समिमुष्टौ परिन्योर्नयइणोर्द्यूताभ्रेषयोः परावनुपात्य
यइणः स्रुस्रोः श्रोतेःपर्याये हस्तादाने चेरस्तेये २ निवासचितिशरीरोपसमा
धानेष्वादेश्वकः संघे चानौत्तराधर्ये कर्मव्यतिहारे एच्चस्त्रियां अभिविधौभा
वइनुण् आक्रोशेवन्योर्ग्रहः प्रेलिप्सायां परौयज्ञे नौवधान्ये उदिश्रय
तियौतिपूद्रुवः विभाषाङिरुप्लुवोः अवेग्रहोवर्षप्रतिबंधे प्रेवणिजां रश्मौ
च वृणोतेराच्छादने परौभुवोवज्ञाने एरच् ऋदोरप् ग्रहवृदृनिश्चिगमश्च
उपसर्गेदः नौणच् ३ व्यधजपोरनुपसर्गे स्वनहसोर्वा यमःसमुपनिविषु

एम
२४

स्थाभूवृषहनकमगमशृभ्यउकञ् जल्पभिक्षकुट्टलुंटवृङःषाकन् प्रजोरिनिः
जिदृक्षिविश्रीण्वमाव्यथाभ्यमपरिभूप्रसूभ्यश्च स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रा
तंद्राश्रद्धाभ्यआलुच् दाधेट्सिशदसदोरुः सृघस्यदःक्मरच् ८ भंजभास
मिदोघुरच् विदिभिदिछिदेःकुरच् इण्नशजिसर्तिभ्यःक्वरप् गत्वरश्च जा
गुरूकः यजजपदशांयङः नमिकम्पिस्म्यजसकमहिंसदीपोरः सनाशंस
भिक्षउः विंदुरिच्छुः क्याच्छंदसि आदृगमहनजनःकिकिनौलिट्च

स्वपितृषोर्नजिङ् शृवंद्योरारुः भियःक्रुक्लुकनौ स्थेशभासपिसकसोव

रत्न पश्चयङः भ्राजभाधुर्विद्युतोर्जि [illegible] ग्रावस्तुवः क्विप् अन्येभ्योपि दृश्य
ते ध्रुवः संज्ञांतरयोः [illegible] संभ्यो ड्वसंज्ञायां ६ धः कर्मणि ष्ट्रन् दाम्नीशस
युयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे ह खस्कूकरयोःपुवः अर्ति
लू धूसूखनसहचर इत्रः पुवः संज्ञांतस्यो कर्त्तरिचर्षिदेवतयोः भी
तः क्तः मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च १० कर्मणि दिवाहः सर्वेसत्तु बहुल
मन्येष्वपि नञोः ज्ञामितिभंजभासधः कर्मण्यष्टौ

लिङ्च प्रश्नेप्रसंनकाले लङ्स्मे अपरोक्षेच ननौपृष्टप्रतिवचने ईं ननोर्वि
भाषा पुरिलुङ्चास्मे वर्त्तमानेलट् लटःशतृशानचावप्रथमासमानाधिक
रणे सम्बोधनेच लक्षणहेत्वोःक्रियायाः तौसत् पूङ्यजोःशानन् ताच्छी
ल्यवयोवचनशक्तिषुचानश् इङ्धार्योःशत्रकृच्छ्रिणि द्विषोऽमित्रे सुञो
यज्ञसंयोगे अर्हःप्रशंसायां आक्वेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु तृन्
अलंकृञ्निराकृञ्प्रजनोत्पचोत्पतोन्मदरुच्यपत्रपवृतुवृधुसहचरइष्णुच्
ते [illegible] ग्लाजिस्थश्चग्स्नुः त्रसिगृधिधृषिक्षिपेःक्नुः ॥ श

पा.

मित्यष्ठाभ्यो पिनुए सम्रचान्तुरुधाञ्जमाञ्जसपरिस्त संस्तजपरिदिविसंज्व
र परिक्षिपपरिरटपरिवदपरिदहपरिमुहद्रुषद्विषद्रुहदुहयुजाक्रीडविविच
त्यजरञ्जभजातिचरापचरामुषाभ्याहनश्च वौकपसजसकस्थसंभः श्र
पेचलषः प्रेलपसुद्रुमथवदवसः निंदहिंसक्लिशखाद विनाशपरिक्षिप
परिरटपरिवादिव्याभाषासूयोवुञ् देविक्रुशोश्चोपसर्गे चलनशब्दार्थ
दकर्मकाद्युच् अनुदात्तेतश्च हलादेः जुचंक्रम्यदंद्रम्यसृगृधिज्वलशु
चलषपतपदः कृधमंडार्थेभ्यश्च नयः सृदुदीपदीक्षश्च लषपतपद

एम

२२

ख्युन् कर्त्तरि भुवः खिष्णुच्खुकञौ स्पृशोऽनुदके क्विन् ऋत्विग्दधृक्स्रक्
दिगुष्णिगंचुयुजिक्रुंचां च त्यदादिषु दृशोऽनालोचने कञ् च ३ सत्सूद्वि
षद्रुहदुहयुजविद्भिदछिदजिनीराजामुपसर्गेपि क्विप् भजोण्विः छंदसि स
हः वहश्च कव्यपुरीषपुरीष्येषु ञ्युट् हव्येनंतःपादं जनसनखनक्रमगमो
विट् अदोनन्ने क्रव्ये च दुहः कब्घश्च मंत्रे श्वेतवहोक्थशस्पुरोडाशो ण्विन्
अवे यजः विजुपे छंदसि आतो मनिन्क्वनिब्वनिपश्च अन्येभ्योपि दृश्यंते क्वि
प् च स्थः क च सुप्यजातौ णिनिस्ताच्छील्ये कर्त्तर्युपमाने व्रते बहुलमाभी

पा.
२९

ण्ये मनः आत्ममानेखश्च भूते करणेयजः कर्मणिहनः ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषुक्वि
प् बहुलंछंदसि सुकर्मपापमंत्रपुण्येषुकृञः सोमेसुञः अग्नौचेः कर्मण्य
ग्न्याख्यायां कर्मणीनिविक्रियः दृशेःक्वनिप् राजनियुधिकृञः सहेच सप्त
म्यांजनेर्डः पंचम्यामजातौ उपसर्गेचसंज्ञायां अनौकर्मणि ५ अन्येष्वपि
दृश्यते निष्ठा सुयजोर्ङ्वनिप् जीर्यतेरतृन् छंदसिलिट् लिटःकानज्वा क्व
सुश्च भाषायांसदवसश्रुवः उपेयिवाननाश्वाननूचानश्च लुङ् अनद्यत
नेलङ् अभिज्ञावचनेलृट् नयदि विभाषासाकांक्षे परोक्षेलिट् हशश्वतो राम

२९

श्रोतेः॥ चरेष्टः॥ भिक्षासेनादायेषु च॥ पुरोग्रतोग्रेषु सर्त्तेः॥ पूर्वे कर्त्तरि॥ कृञो हेतु
ताच्छील्यानुलोम्येषु॥ २१॥ दिवाविभानिशाप्रभाभास्कारांतानंतादिबहुनांदीकिंलि
पिलिविबलिभक्तिकर्त्तृचित्रक्षेत्रसंख्याजंघाबाह्वहर्यत्तद्धनुररुःषु॥ कर्मणि भृ
तौ॥ न शब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमंत्रपदेषु॥ स्तम्बशकृतोरिन्॥ हरते
र्दृतिनाथयोः पशौ॥ फलेग्रहिरात्मंभरिश्च॥ छंदसि वनसनरक्षिमथां॥ एजेः ख
श्॥ नासिकास्तनयोर्ध्माधेटोः॥ नाडीमुष्ट्योश्च॥ उदिकूले रुजिवहोः॥ वहाभ्रे लि
हः॥ परिमाणे पचः॥ मितनखेषु च॥ विध्वरुषोस्तुदः॥ असूर्यललाटयोर्दृशित

पोः ३ उग्रंपश्येरंमदपाणिंधमाश्च प्रियवशेवदःखच् द्विषत्परयोस्तापेः
वाचियमोव्रते २ पूः सर्वयोर्दारिसहोः सर्वकूलाभ्रकरीषेषुकषः मेघर्त्ति
भयेषुकृञः क्षेमप्रियमद्रेण्च आशितेभुवःकरणभावयोः संज्ञायां
भृतॄवृजिधारिसहितपिदमः गमश्च अंतात्यंताध्वदूरपारसर्वानंतेषुडः
आशिषिहनः अपेक्लेशतमसोः कुमारशीर्षयोर्णिनिः लक्षणेजायाप
त्योष्टक् अमनुष्यकर्तृकेच शक्तौहस्तिकपाटयोः पाणिघताडघौशि
ल्पिनि आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्नांधप्रियेषुच्व्यर्थेष्वच्वौकृञःकरणे

येखन्यखान्यदेवयज्यापृच्छ्यप्रतिषीव्यब्रह्मवाद्यभाव्यस्ताव्योपचाय्यपृडानि॥
ऋहलोर्ण्यत्॥ओरावश्यके॥आसुयुवपिरपिलपित्रपिचमश्च॥आनाय्योनित्ये॥
प्रणाय्योसम्मतौ॥पाय्यसांनाय्यनिकाय्यधाय्यामानहविर्निवाससामिधेनीषु॥
क्रतौकुंडपाय्यसंचाय्यौ॥अग्नौपरिचाय्योपचाय्यसमूह्याः॥चित्याग्निचित्ये
च॥ण्वुल्तृचौ॥नंदिग्रहिपचादिभ्योल्युणिन्यचः॥इगुपधज्ञाप्रीकिरःकः॥आ
तश्चोपसर्गे॥पाघ्राध्माधेट्दृशःशः॥अनुपसर्गाल्लिंपविंदधारिपारिवेद्युदेजि

चेतिसातिसाहिभ्यश्च॥ददातिदधात्योर्विभाषा॥ज्वलितिकसंतेभ्योणः॥७॥श्या

सूत्रपाठः ॥
॥ ९६ ॥

श्याधास्रुसंस्रुतीणवसावहृलिहश्लिषश्वसश्च ॥ दुन्योरनुपसर्गे ॥ विभाषाग्रहः ॥ गेहेकः ॥ शिल्पिनिष्वुन् ॥ गस्थकन् ॥ ण्युट्च ॥ हश्चव्रीहिकालयोः ॥ प्रुसृल्वः समभिहारेवुन् ॥ आशिषिच ॥ ८ ॥ प्रत्ययोमुंडविदांदीपजनश्यादिभ्योऽवद्यगुग्यंचश्याश्यधाद्रा ॥ ॥ इतिपाणिनीयसूत्रपाठेतृतीयाध्यायस्यप्रथमःपादःसंपूर्णः ॥ ॥

श्रीः ॥ ॥ कर्मण्यण् ॥ ह्वावामश्च ॥ आतोनुपसर्गेकः ॥ सुपिस्थः ॥ तुंदशोकयोःपरिमृजापनुदोः ॥ प्रेदाज्ञः ॥ समिख्यः ॥ गापोष्टक् ॥ हरतेरनुद्यमनेच् ॥ वयसिच ॥ आङिताच्छील्ये ॥ अर्हः ॥ स्तंबकर्णयोरमिजपोः ॥ शमिधातोःसंज्ञायां ॥ अधिकरणे ॥

पसोनुपसर्गात्॥ संयसश्च॥ स्वादिभ्यः श्नुः॥ श्रुवः श्च॥ अक्षोन्यतरस्यां॥ तनूकर
णेत क्षः॥ तुदादिभ्यः शः॥ रुधादिभ्यः श्नम्॥ तनादिकृञ्भ्य उः॥ धिन्विकृण्व्योरच॥४॥
क्र्यादिभ्यः श्ना॥ स्तंभुस्तुंभुस्कंभुस्कुंभुस्कुञ्भ्यः श्नुश्च॥ हलः श्नः शानज्झौ॥ छंदसि
शायजपि॥ व्यत्ययो बहुलं॥ लिङ्याशिष्यङ्॥ कर्मवत्कर्मणा तुल्यक्रियः॥ तपस्तपः
कर्मकस्यैव॥ न दुहस्नुनमां यक्चिणौ॥ कुषिरजोः प्राचां श्यन्परस्मैपदं च॥ धातोः॥
तत्रोपपदं सप्तमीस्थं॥ कृदतिङ्॥ वासरूपोऽस्त्रियां॥ कृत्याः प्राङ्ण्वुलः॥ तव्यत्त
व्यानीयरः॥ अचो यत्॥ पोरदुपधात्॥ शकिसहोश्च॥ गदमदचरयमश्चानुपसर्गे॥५॥

...णः॥
...८॥

अवघपल्यवर्यागर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु॥ वह्यंकरणं॥ अर्यः स्वामिवैश्ययोः॥
उपसर्या काल्या प्रजने॥ अजर्यं संगतं॥ वदः सुपि क्यप् च॥ भुवो भावे॥ हनस्त च॥
एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप्॥ ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः॥ ई च खनः॥ भृञोऽसंज्ञायां॥
मृजेर्विभाषा॥ राजसूयसूर्यमृषोद्यरुच्यकुप्यकृष्टपच्याव्यथ्याः॥ भिद्योद्ध्यौ न
दे॥ पुष्यसिध्यौ नक्षत्रे॥ विपूयविनीयजित्या मुंजकल्कहलिषु॥ प्रत्यपिभ्यां ग्रहेः
श्छंदसि॥ पदास्वैरिबाह्यापक्ष्येषु च॥ विभाषा कृवृषोः॥ ई॥ युग्यं च पत्रे॥ अमाव
स्यदन्यतरस्यां॥ छंदसि निष्टर्क्यदेवहूयप्रणीयोन्नीयोच्छिष्यमर्यस्तर्याध्व ॥ राम...

॥१...

लुपसदचरजपजभदहदशगृभ्यो भावगर्हायां ॥ सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोक

सेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच् ॥ हेतुमति च ॥ कंड्वादिभ्यो यक् ॥ गुपूधूप

विच्छिपणिपनिभ्य आयः ॥ ऋतेरीयङ् ॥ कमेर्णिङ् ॥ आयादय आर्द्धधातुके वा ॥ सना

द्यंता धातवः ॥ स्यतासी लृलुटोः ॥ सिब्बहुलं लेटि ॥ कास्प्रत्ययादाममंत्रे लिटि ॥ इजादेश्च

गुरुमतोनृच्छः ॥ दयायासश्च ॥ उषविदजागृभ्योन्यतरस्यां ॥ भीह्रीभृहुवां श्लुवच्च ॥

कृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि ॥ विदांकुर्वंत्वित्यन्यतरस्यां ॥ अभ्युत्सादयांप्रजनयांचिक

यांरमयामकः पावयांक्रियाद्विदामक्रन्निति छंदसि ॥ च्लि लुङि ॥ च्लेः सिच् ॥ शल इगु

रू·पा·॥
१७॥

34

पश्चादनिटः क्तः॥ श्लिष आलिंगने॥ न दृशः॥ णि श्रिद्रुस्रुभ्यः कर्त्तरि चङ्॥ विभाषा
धेट्श्व्योः॥ गुपेश्छंदसि॥ नोनयतिध्वनयत्येलयत्यर्दयतिभ्यः॥ अस्यतिवक्तिख्याति
भ्योङ्॥ लिपिसिचिहृश्च॥ आत्मनेपदेष्वन्यतरस्यां॥ पुषादिद्युताद्यॢदितः परस्मैप
देषु॥ सर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यश्च॥ इरितो वा॥ जॄस्तंभुम्रुचुम्लुचुग्रुचुग्लुचुग्लुंचुश्विभ्यश्च॥
कृमृदृरुहिभ्यश्छंदसि॥ चिण्ते पदः॥ दीपजनबुधपूरितायिप्यायिभ्योन्यतरस्यां॥
अचः कर्मकर्त्तरि॥ दुहश्च॥ न रुधः॥ तपोनुतापे च॥ चिण्भावकर्मणोः॥ सार्वधातुके य
क्॥ कर्त्तरि शप्॥ दिवादिभ्यः श्यन्॥ वा भ्राशभ्लाशभ्रमुक्रमुक्लमुत्रसित्रुटिलषः॥